پەتیبوون هەنگاوی یەکەمی بە ستانداربوونی زمان. سەدیق سەعید ڕواندزی

لە ڕاستیدا، هەر بەراوردکردنێکی کولتووری و فەرهەنگی لە نێوان نەتەوەی سەردەست و نەتەوەیەکی ژێردەستە کە بەردەوام لە ژێر هەڕەشەی سڕینەوە و نەماندایە، بەراوردێکی زۆر هەڵە و نالۆژیکییە، چونکە ئەوەی لێرەدا دەبێ لە بەرچاو بگیرێت، دۆخی ژێر دەستەیی و داگیرکاریی نەتەوەی ژێر دەستەیە، بەو مانایەی هەموو کاتێك ئەگەری لە نێوبردنی لە ڕووی سیاسی و نەتەوەیی هەیە. بێگومان بە نەمانی شوناسی سیاسیش، ئیدی کولتوور و فەرهەنگی نەتەوەش بوونیان نامێنێت.

واقیعی کولتووری نەتەوەیەك کە ژێر دەستەیە، بە هەموو پێوەرێك زۆرجیاییە لەگەڵ نەتەوەیەك کە خاوەنی دەوڵەتی سەربەخۆیە و دەبێ ڕەچاوی ئەو شوناسە سیاسییە بکرێت. زمان یەکێکە لە دیارترین ئەو شوناسە فەرهەنگییەی نەتەوەیەك لە نەتەوەیەکی دیکە جیا دەکاتەوە، کولتوور و نەریتە کۆمەڵایەتی و میللییەکانی نەتەوەیەك چەند بە ئەندازەیەکی زۆریش لە یەك نزیك بن و بە نێو یەکتری دا بچن، هەڕەشە نییە بۆ سەر نەمانی شوناسی نەتەوە، تەنێ زمان نەبێت کە بە نەمانی بوونی نەتەوەش نامێنێت. لەم ڕووەوە نموونەی دیار و بەرجەستە لە کەمە نەتەوەکانی دنیا، لە شێوەی ئەمازیغەکان، کورد، ئەرمەنەکان، هەن کە وێرای ئەو داگیرکاریی و ستەمە مێژووییەی بەردەوام لێیان کراوە، وەلێ نەسڕاونەتەوە چونکە یەکێك لەو بنەما نەتەوەییانەی زامنی مانەوەی ئەوانە، زمانەکەیانە. لەو سۆنگەیەوە، باسکردن لەوەی کە زۆر ئاساییە هەزارەها وشەی عەرەبی، فارسی و تورکی، ئەرمەنی لە زمانی کوردیدا بوونی هەبێت و پەتیبوونی زمانی کوردی بایەخێکی ئەوتۆی نییە، بێگومان نیشانەی تێ نەگەیشتنە لە زمان بە دیوە سیاسی و نەتەوەیەکەی نەك فەرهەنگییەکەی، چونکە کاتێ زمانێك بە لێشاو وشەی بیانی دێتە ناو و ئەم وشانەش دەبنە بەشێك لە فەرهەنگی نەتەوە و هاوکات خودی ئەو نەتەوەش بە قەوارەیەکی سیاسی سەربەخۆیە، دەخەڵکە لە خزمەت نەتەوەی سەردەست دایە، کە یەکێك لە ئامانج و خەونە سیاسییەکانی لە نێوبردنی کوردە وەك نەتەوە، دڵنیاشە کە هەنگاوی یەکەمی ئەو

سڕینەوەیە لە زمانی نەتەوە دەست پێ دەكات. بۆیە زمانی كوردی نەك هەر پێویستی بەوەیە لە ڕووی هاوواتاییەوە پەتی و كورداندن بكرێت، بەڵكو نابێ بوار بدرێت وشەی بیانی، بخرێتە نێو زمانەكەمانەوە ئەگەر هاوواتای هەبێت. ستانداربوونی زمان، یەكخستن و بە نەتەوەییبوونی زمان، هیچ نییە جگە لە هەبوونی زمانێك كە ئاماژەكانی نەتەوەییبوونی نەتەوە بگەیەنێن. كورد بە ئەوەی دەریبخات، هەڵگری زمانی نەتەوەیی خۆیەتی، دەبێ زمانەكەی لە ئەلفەوە تا یا، هەڵگری وشە و دەربڕین و دەستەواژەی كوردی ڕەسەن و پەتی بێت، بە تایبەتیش ئەمە لە زمانی كورد گرفتێك نییە، چونكە زمانێكی دەوڵەمەندە لە ڕووی هاوواتاییەوە، بە بەراورد لەگەڵ زمانەكانی دیكەی ئینگلیزی و عەرەبی. هاتنەوە ناوەوەی وشەی بیانی بۆ نێو زمانی نەتەوەیەك كە هێشتا ژێر دەستەیە و دەوڵەتێكی نەتەوەیی نییە، لە ڕاستیدا مەترسییەكەی گەورەیە، بە ئاراستەی جێ لەقكردنی پەتیبوون و ڕەسەنیتیبوون و نەتەوەییبونی زمان، بگرە لە زۆركاتدا، دەبێتە سەرچاوەی شێواندن و ئاڵۆزی خودی زمانەكەش، بەوەی كە نەتوانرێت لە ڕووی ماناو زاراوەییەوە بەركار بكرێت. لێرەدا نموونە بە وشەی (كۆرنا) دێنینەوە.

لە سەروبەندی سەرهەڵدانی ئەم نەخۆشییە لە جیهاندا، وشەكە بووە بەشێك لە فەرهەنگی بەركاری زمان لە كوردستاندا، بەڵام ئەم وشەیە بە جۆرەها ڕێنووس دەنووسرا، وەك :(كۆڕۆنا، كورۆنا، كۆرۆنا، كۆرونا ،كۆڕونا) یاخود (كۆرۆنتین، كرنتین، كەرەنتین) ئەم وشەیە، كە ئاماژە بوو بە نەخۆشی (كۆڤید 19) لە ڕووی واتاوە، دیارە مەبەست نەخۆشییەكەیە، بەڵام لە ڕووی نووسین و هاتنە نێو فەرهەنگی كوردی، سەرنج بدەن چ ئاڵۆزییەكی لە زمان دروست كرد، كە ڕەنگدانەوەی بوونی وشەی بیانییە لە نێو زماندا. دەكرێ بە هەمان شێوە نموونە بە هەردوو وشەی (كولتور) و (فەرهەنگ) یش بهێنینەوە، گەرچی زۆرجار هاوواتا دەكرێن، بەڵام فەرهەنگ بەرفراوانترە و كۆی كولتوور، بەها كۆمەڵایەتییەكان، زمان، نەریت، كەلەپوور و فۆلكلۆریش دەگرێتەوە. وشەی كولتوور، لە نێو زمانی كوردیدا بە چەندین شێوە دەنووسرێت چونكە ڕیشەی وشەكە لە كەڵچەری ئینگلیزی وەرگیراوە. ئەم وشەیە وشەیەكی كوردی نییە، هاتەتە نێو زمانی كوردی بە چەندین شێوە دەنووسرێت وەك :(كەلتور، كەلەتور، كولتوور، كولتور، كوولتور، كوولتوور) چونكە لە بنەڕەتدا، وشەكە كوردی نییە و بە هاوواتای ناكرێت بە دیاری كراوی، بەڵام وشەی فەرهەنگ، یەك شێوازی نووسینی لەڕووی ڕێنووسەوە هەیە و گرفتێكی نییە. لێرەوەش هەنگاوی یەكەمی هەر بۆ ستانداركردنێكی زمان، لە بژاركردنی لە وشەی بیانی، ساغكردنەوە و پەتیبوونی زمانەكە و گەڕانەوەی ڕیشە

مێژووییەکانی بۆ سەر زمانی نەتەوەیی، دەست پێ دەکات. ئەوانەی بڕوایان وایە زۆر ئاسایە وەك چۆن زمانی فارسی و تورکی و عەرەبی، تەژییە لە وشەی بیانی، بەو شێوەیەش ئاساییە زمانی کوردی هەزارەها وشەی بیانی تێدا بێت و خەوشێك نییە، کەسانێکن هێشتا لە مانای زمانی ستاندار نەگەیشتوون، بە مانا سیاسی و نەتەوەیەکەی، چونکە زمانی ستاندار، زمانێکە ڕەنگدانەوەی ڕەهەندی نەتەوەییانەی نەتەوەیە، زمانێکە لە ڕووی فەرهەنگ و زاراوەسازیی و هاوواتاییەوە، گوزارشت لە بوونی نەتەوە دەکات، کە دواجار هەر خودی ئەو زمانەشە، نەتەوەکان لەیەکتری جیا دەکاتەوە. بە پێچەوانەوە بوونی وشەی بیانی لە زمانی ئێمەدا، ئاسایی نییە و مەترسییە بۆ سەر مانەوەی زمانەکەمان، چونکە ئێمە قەوارەیەکی سەربەخۆمان نییە، تا بتوانین پارێزگاری لە زمان، وەك شوناسێکی دیکەی نەتەوە بکەین و هاوکات زمانی کوردیش، خۆی زمانێکی دەوڵەمەندە لە ڕووی زاراوەیی و هاوواتاییەوە، ئیدی بۆ دەبێ وشەی بیانی لە زمانەکەمان هەبێت؟

دواجار دەڵێم، جێگەی سەرنجە، لەو سەردەمەدا کەسانێك ه□ب□ن، بڕوایان وابو پەتیبوونی زمان بایەخێکی نییە، بەڵام سەدو پ□نج ساڵ لەمەوبەر، ئینگلیزێك لە خەمی پەتیکردنی زمانی کوردی دابووە و خەڵاتی ئەوانەی کردووە، کە تێکستیان بە زمانێکی پەتی نووسیوە.

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ ژمارە (9462) لە 27/7/2025 بڵاو کراوەتەوە.

.

فەلسەفەی پوچگەرایی ئەلبێرت کامۆ.. ‏و. لە عەرەبیەوە: یاسین لەتیف

‏نووسەر و فەیلەسوفی فەرەنسی ئەلبێرت کامۆ (1913-1960) خاوەن خەڵاتی نۆبڵ بۆ ساڵی ١٩٥٧ بە دووەم گەنجترین براوەی خەڵاتی نۆبڵی ئەدەبیات دادەنرێت لە دوای نووسەری بەریتانی کیپلینگ، هەروەها

گەنجترین کەسە کە لە نێو هەموو براوەی خەڵاتی نۆبڵی ئەدەبدا بە گەنجی کۆچی دوایی کردبێت. بەرهەمەکانی کامۆ بەسەر دوو گروپدا دابەشبوون، کە ناوی ناوە: بازنەی یاخیبوون و بازنەی پوچگەڕایی. یەکەم کەس بوو کە دەستەواژەی "پوچگەریی" بەکارهێنا، کە بووە بزووتنەوەیەکی ئەدەبی و فەلسەفی کە لە پەنجاکانی سەدەی بیستەمدا ناوبانگێکی زۆری بەدەستهێنا. پوچێتی بە پێی ڕوانگەی کامۆ، هەستکردنە بە دڵەڕاوکێ کە بەهۆی هەستکردن بە قورسایی مێژووەوە دروست دەبێت.
ئەم هەست کردنە بە پوچێتییەی ژیان یاخیبوون دروست دەکات، کە دەکرێت سەرەتا تاکەکەسی بێت، دواتر بگۆڕێت بە یاخیبوونێکی بەکۆمەڵ. کامۆ لە میکانیزمی میکانیکی ژیان یاخی بوو. مرۆڤ بە یەک خێرایی دەژی تا ڕۆژێک لە خەو هەڵدەستێت و هەست دەکات کە کەسێکی نامۆ و تەنیایە لەم دونیایەدا. هەروەها کات ئەو دوژمنەیە کە هەوڵەکانی بەفیڕۆ دەدات ، دواجار فڕێی دەداتە باوەشی مەرگەوە .
ئەمە ئەو ڕاستییەیە کە ئەم کەسە ناچار دەکات ڕووبەڕووی ببێتەوە. نە ئەخلاقی و، نە هەوڵەکانی و ، نە زیرەکییەکەی ، لە بەرامبەر ئەم جیهانە پوچ و بێمانایە هیچ سوودێکی نییە کە پڕە لە مرۆڤی ناعەقڵانییەت . ئەو ئازادییەی کە پێی وایە چێژی لێ وەردەگرێت وەهمە، وەک چۆن کۆیلەی حوکمی پێشوەختەی داب و نەریتەکانە. پەیوەندییە مرۆییەکان بە درۆ دەمێننەوە، پەیوەندیکردن ونە و لێک تێنەگەیشتن زاڵ و براوەیە . کەلێنی نێوان مرۆڤەکان زیاتر دەبێت. ‏کەسی بێدەنگ قوربانی و تاوانباری سزادراوە. کامۆ یاخی بوو لەو نۆرم و ئایدۆلۆژیانەی کە لەسەر بنەمای کۆیلەکردن و تۆقاندن دامەزراون .
هەروەها ئەو ئەفسانەی گەشەپێدان و پێشکەوتنی ئیدانە کرد ، کە بە وەعدی پێشوەختە خەڵک فریو دەدەن ، بە پاساو هێنانەوە بۆ داپۆشینی ستەمکاری ئێستا ، هاوکات لەبری دۆزینەوەو بە دیهێنانی دۆخی باشتر ، شەرعیەتدانە بە ملکەچبوون و تەسلیمبوون . کامۆ ڕقی لە هەڵهاتن یان خۆکوشتن بوو، بوێری نواند و یاخی بوو لە بەها کۆمەڵایەتییەکان و بیروباوەڕە ئاینییەکان. هەروەها لە بەرامبەر مردندیشدا . بارودۆخی مرۆڤایەتی قبوڵکرد بەبێ ئەوەی هیواکان بە سبەی یان ژیانێکی ترەوە ببەسترێتەوە . ئەو پرسیارە بنەڕەتییەی کە بەرهەمەکانی کامۆ دەوروژێنێت ئەوەیە : ئایا ژیان شایەنی ئەوەیە لە بێدەنگی جیهاندا بژی؟ هەرچەندە ئامادە نەبوو وەڵامێکی تەواو بە ئەوە بداتەوە ، بەڵام پێشنیاری کرد مرۆڤ دەتوانێت لە ڕێگەی هۆشیاری و یاخیبوونی نائومێدانەی خۆیەوە تێپەڕێت بە سەر پوچێتی و بێمانایی ژیاندا . فەلسەفەی پوچگەرایی کامۆ کە پەیوەستە بە چەمکی

نەبوونی بێمانای جەوهەری ژیان ، بنامای تێگەیشتنی بەرهەمەکانیەتی . ئەو پێی وایە قبوڵکردنی پوچێتی و بێمانایی دەبێتە هۆی یاخیبوون و ئازادی کەسێتی. تێبینییە بەناوبانگەکەی کە ئاماژە بەوە دەکات (خۆر بێ سێبەر نیییە و پێویستە شەو بناسین) بۆ تێگەیشتنی تەواو لە ژیان پێویستی بە ناسینی هەم خۆشی و هەم ئازار هەیە .کامۆ پێی وابوو پوچێتی لە ڕووبەڕووبوونەوەی حەسرەتو شۆڕو شەوقی مرۆڤ و بێدەنگی جیهان سەرچاوە دەگرێت. ئەو پێی وابوو مرۆڤ بە سروشت پوچگەرا نیییە، بەڵکو هەستکردن بە پوچێتی لە پەیوەندییەکەی لەگەڵ جیهانەوە سەرچاوە دەگرێت. کاتێک ڕوودەدات کە دژایەتییەک هەبێت لە نێوان ئەوەی ئەوان دەیانەوێت یان چاوەڕێی دەکەن لە ژیان، لەگەڵ ئەوەی جیهان بە کردار پێشکەشیان دەکات.

مرۆڤەکان خەبات دەکەن بۆ دۆزینەوەی مانا لەم جیهانەدا، لە کاتێکدا لە بەرامبەردا جگە لە پشتگوێخستن و بێدەنگی هیچی تر لە دونیا نادۆزنەوە . لە فەلسەفەی کامۆدا چەمکی (پاڵەوانی پوچگرا) دروست دەبێت و بەرجەستەی ئەو گرژییە قووڵەی نێوان ئارەزووەکانی مرۆڤ و بێباکی جیهانە. پاڵەوانی پوچگرا بە تەواوی ئاگاداری ئەم ململانێ جەوهەرەیە ، ئەو تێدەگات کە لە کاتێکدا مرۆڤ بە سروشتی بەدوای مانا و ئامانجدا دەگەڕێت، بەڵام جیهان هیچ لەمانەی پێشکەش ناکات ، لە گەڵ ئەوەشدا لە جیاتی تەسلیم بوون بە نائومێدی یان دەست گردن بە هیوای درۆوە ، ژیانێک هەڵدەبژێرێت کە بە تەواوی درک بەو پارۆدۆکسە دەکات . کامۆ پێی وابوو ژیان لەسەر بنەمای بێهودەیی دامەزراوە و ئەمەش سەرەتای دەستپێکی نوێیە بۆ ژیان نەک کۆتاییەکەی. کامۆ پشتی بە بیرۆکەی قوتابحانە فەلسەفیەکانی هاوچەرخ بەستووە بۆ شیکردنەوەی ناوەڕۆکی پوچگەرایی . گەیشتە چەمکی “هەستی پوچگەرایی” کە بۆی دەرکەوت لە سەر بنەمای دژایەتی نێوان مرۆڤ و ژینگەی دەرەکی ڕودەدات . لە دۆخێکدا مرۆڤ توانی بە شێوەیەکی قەناعەت پێکەر دونیا لێکبداتەوە، ئەو کات ئەم جیهانە لە ڕوانگەی ئەوەوە دەبێتە شتێکی تێگەیشتوو و قبوڵکراو. بەڵام کاتێک مرۆڤ درکی کرد ئەم لێکدانەوەیە وەهمە ، یەکسەر هەست دەکات کە کەسێکی نامۆیە لەم جیهانەدا . ئەوجا گومان لە مانای ژیان و بێ سودی ژیان دەکات و لێرەدا هەستی بێمانایی و پوچگەرایی لەدایک دەبێت. کامۆ ئەو هۆکارە تایبەتانەی ڕونکردۆتەە کە پەیوەندیان بەم هەستەوە هەیە ، ئەو پێیوایە پوچگەرایی لەناکاو دەچێتە ناو هۆشی مرۆڤەوە لەو ساتەدا کە مرۆڤ هەست بە بەتاڵی دەکات .

هاوکات هەست بە ماندووبوون دەکات لە بوونی ڕۆژانە یان ژیانی ڕۆژانە ، چوکە لەم ساتەدا هۆشیاری دەوەستێت لە بە دەستهه□نانی ئامانجی ژیانی ڕۆژانە . دواجار زنجیرەی ڕەفتاری ئاسایی و

ڕۆتینیەکان دەپچڕێت . لێرەدا بێمانایی و پوچگەرایی لە ڕووی مادیو مەعنەویەوە ئاشکرا دەبێت. کامۆ پێی وابوو کە پوچگەرایی نە لە مر□قـــداو ، نە لە جیهانـــدا، ناشـــاردرێتەوە بەڵکـــو لە تێکەڵ بوونیاندایە. کەواتا□، ب□مانایی و پوچگەرایی دەبێتە تاکە پەتێکی هاوبەش لە نێوانیاندا. پاشان ئەم بیرۆکەیەی پەرەپێداو ، گەیشتە جۆرێک لە یەکێتی سێ لایەنە ، پوچگەراییی، هۆشیاری مر□ق و جیهان. کامۆ لە تەمەنی ٤٦ ساڵیدا بەهۆی ڕووداوێکی ئۆتۆمبێلەوە گیانی لەدەستدا. ســەیر لەوەدایە کە لە ســەرەتای ژیـانی ئەدەبیــدا لە خەیاڵیدا کۆمێنتێکی نوسیبوو گوتبووی بێماناترین مردن ل□ □ووداوی ئۆتۆمبێلدا !! .

‏د . ابراهیم ابو عواد – سەرچاوە – (انفاس نت من اجل الثقافة والانسان) ٤ اکتوبر ٢٠٢٥

ترامپ وخولیـای خەڵـاتی نۆبڵ.. عەبدوڵڵا ساڵح

مەبەســت لە نووســینی ئەم بــابەتە هەڵســەنگاندنی (خەڵــاتی نۆبڵ بۆئاشتی) نییە. بەڵام وەسوەسە وئارەزووی دۆناڵد ترامپ، سەرۆکی ئەمریکا بۆ بەدەستهی□نانی، ناچارمان دەکا هەڵوێستی□کی لەسەر بکەین وبزانین تا چ ئەندازەیەک ڕەوایە ئەو خەڵاتەی پ□ ب□خشرێ بەر لەوەی بۆ دواجار جیهان بەجێبهی□□□ت، کە بێ گومان جیهانێکی بێ ئەو ئاسودەتردەبێ.

ئەم وەسوەســەیەی ترامــپ ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لەهەڵکشانــدایە و دوا زنجیرەی" هەوڵە ئاشتیخوازەکانی" دەرکەوتنی بوو لەگەڵ تاوانباری جەنگ (ناتانیاهۆ) لە ئێوارەی ڕۆژی دووشەممە 29ی ئەیلولی 2025، بەمەبەستی ڕاگەیانــدنی "پلانــی ترامــپ" بۆ کۆتاییهێنــان بە شەڕی پاکتاوکردن لە غەززە. ئەم پلانە بە تەسلیمبوونی حەماس و ڕێکخراوە تیرۆریستیە ئیسلامییەکانی تر وەسف دەکرێ نەک بەڵگەنامە و ڕێکەوتنی ئاشتی. گومانی تێدا نییە کۆتاییهێنان بەم شەڕە، کە خەڵکی غەززە تـووشی بـوون لەســەر دەســتی ناتانیــاهۆ و حکــومەتە ڕاســتڕەوە فاشیستەکەیەوە دوای پەلامارە تیرۆرستیەکەی حەماس بۆ سەر ئیسرائیل

لە 7ئۆکتۆبەری 2023، وە کۆتایی هێنان بە کارەسات و ئازاری ڕفێندراوە ئیسرائیلییەکان کە نزیکەی دوو ساڵە لەلایەن حەماس و جیهادی ئیسلامییەوە دەستبەسەرکراون، داواکارییەکی بەپەلەی جەماوەری ئازادیخوازە لە سەرتاسەری جیهان و پێشوازی لێدەکرێ.

وەک هەر مرۆڤێکی سەر ئەم گۆی زەویە، سروشتییە کاتێک مرۆڤ خەیاڵی بەدیهێنانی خەونێک دێتە کەلەیەوە، بەردەوام خولیای بێت، لەم ڕوەوە ترامپیش مافی خۆیەتی خەون بەو ئاواتەوە ببینێ. هەر لەم ڕاستایەدا، با بیخەینە بەرچاومان کە ترامپ کاتێک بەیانیان لە خەو هەڵدەستێت بیشک ئەو ئاواتە یەکێک دەبێ لە بابەتەکانی ناو مێشکی.
لەم چوارچێوەیەدا، ڕەنگە، ئەم پرسیارەی خوارەوە لەخۆی بکا:
“چۆن دەبێ کۆمیتەی نۆبڵ گەورەترین ئاشتیخواز لە مێژوودا پشتگوێ بخات، ئەو کەسەی هەر کە دەمی دەکاتەوە لێشاوێک لە ئارامی ودیبلۆماسیەتی لێ هەڵدەوەرێ؟ چۆن دەکرێت چاوپۆشی لە گەورەترین پیاوی ئاشتی بکرێت کە تا ئێستا مرۆڤایەتی ناسیبێتی!؟ ئایا ڕەوایە ساڵێکی تریش تۆپەڵە وسوارچاکی سیاسەت لەوخەڵاتە پشتگوێ بخرێ!؟ یاخود جیهان بەگشتی دژی دەوەستنەوە و پیلانگێری لێدەکەن تا لەو خەڵاتە بێبەشی کەن ؟”
لەوکاتوساتەداکە ترەمپ نوقمی ئەوخەیاڵاتە یە، لەناکاو دەنگێک لە نادیارەوە بانگ دەکاودەڵێ:
با بە ساتێک بوەستین و دەستکەوتە ئاشتەوایەکانتان لەبەرچاو بگرین، “جەنابی سەرۆک” ئەو دەستکەوتانە کەم وێنەن، سەرەتا با لەشەڕەکانی ناو تویتەرەوە دەستی پێبکەین، بە ملیۆنان تویت و هەزاران شەڕ، داوتر پاشەکشەتان کرد، ئەوپاشەکشەی وەک جەنگاوەرێکی پاڵەوانئاسا ناوتانبرد!، وەک سوپایەکی گەورە کە لە بەرەکانی شەڕ بکشێتەوە! مەگەر ئەوە کردەوەیەکی ئاشتیانە نەبوو؟! پاشان نەرەی ئەو ئاشتیە دە کەلەدروستکردنی دیواری نێوان ئەمریکا و مەکسێک بانگەشەتان بەکرد و ناوتان لەنا بانگەوازێک بۆ ئاشتی لەسەر بنەمای ئەو ڕاستیەی خۆت باوەڕت پێیەتی کە دەڵێی ” خۆت دوور بگرە و بە ئاشتی بژی!”، ئەی ئەو ئاشتیەی لە کۆنفرانسە نێودەوڵەتییەکاندا بەسەرزارت دا دێ؟ یەک لە کۆڕەکانتان تەنپێڕیوە بە ئەوەی باسی ئاشتی نەکەیت و ئەو کۆنفرانسانە نەکەیتە بەرنامەیەکی کۆمیدی تەنزئامێز وەک هونەرێک پێناسەی بکەیتەوە بە ئەوەی نەیارەکانت پێبکەنن!!
دەنگە نادیارەکە بەردەوامە و دەڵێ: ئینجا با دروشمی ” یەکەم ئەمریکا”تان بخەینەوە یاد، کە بە شەڕی سەپاندنی باج بەسەر زۆربەی وڵاتانی جیهان دەستت پێکرد، تەنانەت هاوپەیمانە ئەوروپیەکانیشت

لەو شەڕە بێبەش نەکرد، ئەمجا بڕۆ بۆ بانگەوازی داگیرکردنی دورگەی گرینلاندی دانیمارک لە ئالاسکا، پاشان نۆرەی کەنەدا دێت کە ویستت بیکەیتە ولایەتی(51)هەمینی ئەمریکا. دواتر پێشنیارتان کرد پتر لە دوو ملیۆن خ□□ک□ی غەززە ئاوارە بکرێن و □یق□ رايەک لەوێ دابمەزرێنن. با بڕۆین بەرەو بانگەشەتان کە گوایە دەتوانن لە ماوەی 24 کاتژمێردا شەڕی نێوان ئۆکرانیا و ڕووسیا ڕابگرن!. پاشان بە بۆردومان بە مۆدێرنترین و کوشندەترین بۆمب توانیت ئاشتی بە زەبری هێز بەسەر ئێراندا بسەپێنی!. مەگەر ئەمانە کردەوەو دەستکەوتی ئاشتی نین؟ ئایا مافی ئەوەت نییە بە “خەڵاتی نۆبڵ بۆ ئاشتی” لاشانت بڕازێتەوە و ڕێزت لێبگیرێ ؟، وەک ئەوەی پێشتر درابوو بەسەرۆکەکانی تری ئەمریکا، کە دواهەمینیان (باراک ئۆباما) بوو لە ساڵی 2009؟

دەنگە نادیارەکە هەر بەردەوامە: با بچینە سەر دەستکەوتەکانتان لەناو ئەمریکادا، دوژمنایەتی ئاشکرا و بێپەردەتان بۆ چینی کرێکار و چەوساوەکانی ئەمریکا وسەرانسەری جیهان، کە ئەمەش خۆی دەخرێتە چوارچێوەی بەرنامەی بەرفراوانترتان، بەرنامەیەک کە زۆر بە توندوتیژی هێرش دەکاتە سەر کەمینەکان و مافەکانی ژنان بە گشتی و مافەکانی زاوزێ و لەباربردن بەتایبەتی. ئەی دوژمنایەتی کۆچبەران!، ڕەتکردنەوەی ئەو پ□ر□تۆکۆلە جیهانیانەی مەبەستیان ژینگە پارێزیە ، کشانەوەتان لە ڕێکخراوی یۆنسکۆ و سوکایەتیتان ب□ نەتەوە یەکگرتوەکان لەناو هۆڵی ئەو سازمانەدا ولەبەردەم زوربەی سەرۆک وڵاتانی جیهان، دژایەتیتان بۆ سەرەتاییترین مافەکانی مرۆڤ. ئەی درێغی نەکردنتان لە پەنابردن بۆ توندوتیژی و سووکایەتی بە پرۆسەی “دیموکراسی” و هێزە ئۆپۆزسیۆنەکان! هەوڵو تەقەلاتان بۆ داسەپاندنی دەسەڵاتی□کی ڕەها. هەروەها هێرشەکانتان بۆ سەر ک□م□گ□ی (میم)، ب□تایبەتی کەسانی ڕەگ□ز□گ□□او، کە یەکێکە لە بەرە سەرەکییەکانی جەنگەکانتان، بای□ت□ک کە هاوڕات دەکاتەوە لە گەڵ سەرۆکە ڕاست□و□کانی جیهان و لەوانە پوتین. بەڵێ ” جەنابی سەرۆک” ئەمانە مشتێکن لە خەروارێک لە ڕاستی کارە ئاشتیخوازەکانتان!.

دووبارە دەنگە نادیارەکە بەردەوام دەبێت و دەڵێت “با بیخەینە بەرچاومان، سەرباری هەموو ئەوڕاستیانەی لەبارەی تۆوە وترا، گریمان خەڵاتەکەت پێبەخشرا. لە کاتی وەرگرتنیدا چی دەڵێی؟ دڵنیام دەڵێی:

“سەرەتا دەمەوێت سوپاسی خۆم بکەم… من گەورەترین سەرۆکم لە مێژووی ئاشتیدا. سوپاسی لیژنەی نۆبڵ دەکەم ، هەرچەندە کەمێک دواکەوتن لەم بەخشینەدا، بەڵام دەرئەنجام دەستیان گەیشت بەم ڕاستیە کە ئەم

خەڵاتە شایستەی منە. وە هیوادارم خەڵاتەکە لە زێڕی ساغ دروست بکرێت، لە شێوەی پەیکەرێکی بچووکی من، چونکە کەس لە من زیاتر ئاشتی بەرجەستە نەکردووە”.
لێرەدا با گشت ئەم ڕاستیانە بخەینە بەردەم سەرپەرشتیارانی ئەم خەڵاتە و لێیان بپرسین: ئایا شەرمەزاری نییە لیژنەی نۆبڵ ناوی ترامپ بخاتە لیستی کاندیدەکانی خەڵاتەکە!؟، یان تەنانەت هەر بیریشی لێبکاتەوە ؟! ئایا لوتکەی نادادپەروەری نییە کە ناوی ئەم سەرۆکە شانبەشانی نیلسۆن ماندێلا بێت کە لە ساڵی 1993 خەڵاتەکەی بەدەستهێنا؟ ئەو ئازادیخوازەی 27 ساڵ لە زینداندا بوو بۆ بەرگریکردن لە یەکسانی مرۆڤ و دژی سیاسەتی ئاپارتاید؟ لە کاتێکدا ئەم ” جەنابە ” تەنیا 27 خولەکی لەکاتی خۆی تەرخانکرد بۆ هاتوهاوار بەسەر تویتەردا ئەویش لە پێناو ئارامی خۆی ! ئەگەر لیژنەکە ئەو کارەبکات ئەوا بیگومان شەرمەزاری زیاتربەسەر خۆیدا دەنێ و تەنانەت زۆر لەو بەها کەمەشی کە هەیەتی، مەبەست خەڵاتی نۆبڵە بۆ ئاشتی، لەدەستی دەدا.
ئەمجا با فانتازیا و خەیاڵ فەرامۆش کەین و بگەڕێینەوە بۆ دونیای واقیع و ترامپ و ئەو دەنگە نادیارە جێبهێڵین و بڕۆین:
هەڵبژاردنی ترەمپ لە 19ی کانونی دووەمی ساڵی 2025، بە مانای سەرهەڵدانی سەرکردایەتییەکی نیوفاشیست بۆ دەسەڵات لە وڵاتێک کە پێشەنگی وڵاتانی ئیمپریالیستی جیهانە و نوێنەرایەتی گۆڕانکارییەکی قووڵە لە هاوسەنگی هێزی نێودەوڵەتی بەرەو ڕاسیزم فاشیزم، ئەمەش خۆی بەهێزکردنێکی مەعنەوی (نایجل فاراج، مۆدی، مێلۆنی، بۆلسۆنارۆ) ئەوانی ترە لە هاوبیرەکانیان هەروەها پشتگیریکردنی ئەو ڕابەرە ڕاستڕەوانەی تری جیهانە. ئەو دەیەوێت هەرچی بە گونجاو بزانێت بیکات بۆ بەردەوامی سیستەمی دڕندانەی سەرمایەداری لەسەر حیسابی بەهەژارکردن و کوشتن و ئاوارەبوونی ملیۆنان کەس لە سەرانسەری جیهاندا. بەشداریکردنیشی لە جینۆسایدی گەلی فەلەستین تەنیا یەک نموونەی ئەم واقیعەیە. بەڕاستی بەڵتەجییەتی ئاشکرا و بێپەردەیە، بەڵام ئەمجارە لە شێوازی بەڵتەجییەتی سەرۆکایەتیدا. ئەگەر ئەم خەڵاتی نۆبڵە بۆ ئاشتی ببەخشرێتە ترامپ، بەڕای من، خودی خەڵاتەکەش دەبێتە شەریک لەو هەموو تاوانانەی باسکران.

8ی تشرینی یەکەمی 2025

ڕاگەیاندنی بڵاو بوونەوەی کتێبی “دوور لە رووی خوێنەران”ی سەلام قادری

“دوور لە رووی خوێنەران”

نووسەر: سەلام قادری
لە چاپخانەی کارۆ-سلێمانی بڵاوکراوە

سەلام قادری، نووسەری بوێر و بەهەڵوێستی کورد، دوای سێ بەرھەمی پێشووی بە ناوەکانی “من برادەر خانە گومانم”، “دەسەوپارە” و “ئینسان، ناوی نەخۆشینێکی تازە” بە چوارەمین کتێبی خۆی گەڕاوەتەوە:
کۆمەڵە کورتە چیرۆکێک بە ناوی **“دوور لە رووی خوێنەران”**، بەرھەمێک کە بە نیگایەکی تیژ و بێباکانە سنوورەکانی نێوان ئەخلاق، ئایین، سیاسەت و سێکسوالتی کال□ د□کاتەوە.

قادری لەم کتێبەدا دنیای مرۆڤی ڕۆژھەڵات بە ڕووتترین شێوەی خۆیەوە وێنا دەکات؛ پیاوێک کە لە نێوان ئیمان و ئارەزوو، لە نێوان ڕاستی و وەهم و لە نێوان ڕاستگۆیی و خۆسانسۆریدا سەرسامە.

بە زمانێکی شیعریی، لە هەمان کاتدا بوێر و بێ شەرم، باس لەو تابۆیانە دەکات کە کەم نووسەر لە ئەدەبی کوردی یان فارسیدا بوێری ئەوەیان هەبووە لێی نزیک ببنەوە.
چیرۆکەکانی وەک “ئەلفوبێی پاکی”، “دەنگێک لە دنیای مردووەکانەوە”، “کوون”، “بیرچوونەوەی ناوەکان”، “م□گ□ی تازە کەران” و “مەسخەرە موقەددەسەکان” وەک ئاوێنەیەکی شکاو وایە کە هەر پارچەیەکی بەشێک لە واقیعی جیهانی ئێمە ڕەنگدەداتەوە تیایدا؛ لە دۆزەخی تاڵیبانەوە تا جنێوسایدی بێدەنگی پ□ندابەران، لە زیندانەکانی ستەمکارییەوە تا دوورگەی لەبیرکردنی مرۆڤ.

لەم بەرھەمەدا، ئیمان تێکەڵ بە وەسوەسە و ڕزگاربوون لەگەڵ شێتی و ڕاستی تێکەڵ بە کۆمێدیای تاریک کراوە.

قادری بە لێهاتووییەکی بێهاوتایەوە پردێک لە نێوان فەلسەفەی فۆکۆ و شیکاری دەروونی فرۆید و ئەفسانە کوردییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دروست دەکات و ئەدەبێک دروست دەکات کە هەم جیهانییە و هەم ڕەسەنە.

“دوور لە رووی خوێنەران” تەنیا کتێبێک نییە، بەڵکو ئەزموونێکی وجودییە؛ گەشتێکە بۆ ناو عەقڵ و نائاگایی مرۆڤی ڕۆژهەڵاتی لە سەدەی بیست و یەکەمدا.

بەرهەمێک کە خوێنەر ناچار دەکات بپرسێت: لە چی دەترسین؟ لە وتنی ڕاستی یان بیستنی؟

- ناونیشان: دوور لە رووی خوێنەران
- نووسەر: سەلام قادری
- بڵاوکەرەوە: چاپخانەی کارۆ – سلێمانی
- ساڵی بڵاوکردنەوە: ٢٠٢٥
- زمان: کوردی / فارسی

لە زۆربەی کتێبفرۆشییەکانی شارەکانی کوردستانی باشوور و بەم زووانە لە سەرتاسەری کوردستان و دەرەوەی وڵات دەست دەکەوێت.

رووزار ئەحمەدی شاعیر.لوتکەیەک لە ڕاستگۆیی.. ستار ئەحمەد

دەستی کوێرێک لە"زاخە" بگریت
هەر دەتبا تەوە سەر پردی "دەلال"و
لەدوورەوە قیشەڵە
بەکڵاوە بریق و باقەکەیەوە
بانگت لەوێ دەکات و
دەڵێ ؛من پیرترین گۆرانی شالیارەکانی ئەم دەرەم،
کاروان سەرای
گشت پێکدادانێکی
جەنگ و
ئاشتی جامانەیەکی کوردەواری بوو
بەیە تاوەکو نەکەوێت
گاهێک بەسەر دەیانبەست و
جارێک بە پشتەوە
وەک نیشانەی مەردایەتی،
بەوانە لە بەرزی دەلال ەوە

چەند کەس بۆخۆشی خۆیان هەڵدەدەن و
خاک لێرە وەک دایک وایە
ئاویش خۆت لەقوڵاییەکانی نەدەی
قەت ناتخنکێنێت!
دەستی هەر کیژێکی فێرەزانین بگریت
دەتباتەوە سەر "کۆڕنیش"
دەڵێ؛ من لەبەر کۆترەکانێ ئێرە
دەنگم بۆئاشتیە،
چەند خۆشە تۆ خەونی شاخ بگۆڕیت
لەتفەنگەوە بۆ گوڵگرتن
لەگیرفانەوە بۆعەقڵداری،
باهیچ نەبێت لەبەر خاتر "دادە"
گشتمان دۆکەی بۆ کۆ کەینەوەو
نەهێڵین ئازادی بەڕەڵا بێت!
تۆ بتەوێ ژیان بەجوانی بنوێ
دەبێ فێری هەڵپەڕکێی بکەیت و
چاوساغەکانی بەخشندەبن
تا سنوری چاو بەخشین،
ئەگینا دڵ بەتەنیا بەس نی یە
بۆمانەوەی دوو عاشق
بەلێواری پیرییەوە
بەرەو ژووان ببنەوە،
من بەگمەی کۆترەکان دڵخۆشم
چۆن بەڵێن بۆ هێلانەو
نیشتمان کەوتە قۆناغی گانگۆڵەوە
تۆدەبێ دڵی بۆبکەی بەجوڵانێ..!!

ئەم قەسیدەیە تێکەڵێکە لە وێنەی شیعریی قووڵ، نیشتمانپەروەری، و پەیامی مرۆیی، کە بە زمانێکی سادە و لە هەمان کاتدا پڕ لە سۆز نووسراوە. شاعیر بە بەکارهێنانی شوێنە دیارەکانی زاخۆ، وەک "پردی دەلال"، "قیشڵە"، و "کۆڕنیش"، قەسیدەکەی بە ڕەگ و ڕیشەی ناوچەکەدا شۆڕ دەکاتەوە و تایبەتمەندییەکی جوگرافی و مێژوویی پێ دەبەخشێت.
لایەنە سەرەکییەکان:

1. ڕەمز و شوێنە جێگیرەکان :

پەردی دەلال: پەردەکە وەک مێژوو و کەسایەتی پیرۆزی شارەکە دەردەکەوێت. شاعیر پێی وایە هەر کەسێک، تەنانەت کوێرەکیش، بگریت دەتباتەوە سەر ئەو پەردە، ئەمەش نیشانەی ئەوەیە پەردەکە لە ناخی هەمووادا جێگیر بووە و بووەتە ناسنامەی زاخۆ.
قیشڵە: قیشڵەکە وەک "پیرترین گەرانی شالیارەکان" و "کاروان سەرای گشت پێکدادانەکی جەنگ و ئاشتی" وێنا کراوە. ئەمە نیشانەی بەرگری، دێرینایەتی، و شایەتحاڵی مێژووی سەخت و شیرینی گەلەکەمانە.

جامانەی کوردەواری: ڕەمزی مەردایەتی، کوردایەتی، و شانازییە، کە شایانی ئەوەیە بەسەر و پشتەوە ببەسترێت.
کەڵەنیش: پاش جێگای مێژوویی، شاعیر دەچێتە سەر جێگای گەنجان و ئاشتی (کەڵەنیش)، کە لەوێ "کیژەکی فەرەزانین" دەنگ بە ئاشتی بەرز دەکاتەوە.

2. پەیامی قووڵی مرۆیی و نیشتمانی :

قەسیدەکە پڕە لە داواکاری بۆ گۆڕانکاری و نوێبوونەوە:
گۆڕینی خەونی شاخ: داوا دەکات خەونەکە لە "تفەنگەوە بۆ گوڵگرتن" و لە "گیرفانەوە بۆ عەقڵداری" بگۆڕێت. ئەمە بانگەوازێکی ڕوونە بۆ دوورکەوتنەوە لە جەنگ و ماددیگەری، و نزیکبوونەوە لە زانست، ئاشتی، و ڕۆشنبیری.
خاک و ئاو: وەک دایک وێنا کراون، ئەمەش سۆز و دڵسۆزی نیشتمان دەگەیەنێت.

ئازادی و لەپرساوەتی: داوای ئەوە دەکات کە "ئازادی بەڕەڵا نەبێت" و گشت دەکەی بۆ کە بکەینەوە، ئەمەش واتای لەپرساوەتی هاوبەش بۆ پاراستنی ئازادی و بەهاکان دەگەیەنێت.

جوانی و ژیان: شاعیر بڕوای وایە بۆ ئەوەی ژیان بە جوانی بنوێ، دەبێ فێری هەڵپەڕکێی بکەین، ئەمەش ڕەمزی بەردەوامی، خۆشی، و چالاکی ژیانە.

3. شێوازی دەربڕین و زمانی شیعری :

زمانێکی ڕاستەوخۆ و کاریگەر: شاعیر بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ قسە دەکات و پرسیار لە خوێنەر دەکات (وەک "تۆ بتەوێ ژیان بەجوانی بنوێ…").

وێنەی جوڵاو و زیندوو: وەک وێنەی "دەستی کوێرێک بگریت"، "قیشڵە بانگت لێوە دەکات"، "خاک وەک دایک وایە"، و "پردەکە بەرەو ژوان بباتەوە".

کۆتایی بەهێز: قەسیدەکە بە داوایەکی بەهێز کۆتایی دێت: "نیشتمان کەوتە"

قۆناغی گانگۆڵەوە
تۆ دەبێ دڵی بۆبکەی بەجوڵانێ"

.. ئەمە ئاماژەیە بۆ قۆناغی گەشەکردن و سەرەتایەکی نوێ، کە پێویستی بە گرنگی و سۆز و پاراستنی گەنجان هەیە .

پوختە:
قەسیدەی "زاخۆ"ی روزار ئەحمەدی شاعیر— شیعرێکە کە بەشێوەیەکی سەرکەوتوو مێژوو، جوگرافیا، و خەونەکانی ئێستا و داهاتووی کوردستانی تێدا ڕەنگی داوەتەوە. پەیامە سەرەکییەکەی بریتییە لە: مانەوە لەسەر ڕەسەنایەتی (وەک پردی دەلال)، گۆڕینی خەونەکان لە جەنگەوە بۆ ئاشتی و زانین، و هەڵگرتنی لێپرسراوێتی بۆ پاراستنی نیشتمان و ئازادی. ئەم شیعرە، جگە لە جوانی زمان و وێنەکانی، وەک نەخشەڕێگایەک بۆ نەوەی نوێ دەردەکەوێت.

تکایە، خاسی مەکەن، با خراپتر نەبێت! ٦/.. ئاکۆ مارانی

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێر□ بکەن..

AkoMarani_XasiMaka6Download